

Сапун Вікторія Олександрівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 211 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ

Чеханюк Леся Володимирівна,

доцент кафедри

конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Формування правової культури в Україні набуває особливого значення в умовах євроінтеграційного курсу, адже саме правова свідомість, повага до закону та готовність суспільства діяти у межах правових норм визначають рівень відповідності держави стандартам Ради Європи та ЄС. Поступове наближення українського законодавства до цих стандартів потребує не лише технічних змін, а й зміцнення правових цінностей у громадян, посадових осіб та інституцій, що безпосередньо впливає на забезпечення прав і свобод людини. Розвиток правової культури стає інструментом підвищення довіри до держави, зменшення правопорушень, посилення демократичних процедур і правових гарантій, що формує міцний фундамент для функціонування правової держави та ефективного захисту людини в умовах інтеграції до європейського правового простору.

В умовах євроінтеграції України процес формування правосвідомості і правової культури майбутніх спеціалістів та управління ним набуває особливого значення. Перш за все, це стосується майбутніх фахівців-юристів, оскільки юридична освіта займає одне з пріоритетних місць в освітніх системах європейських країн. Тому важко переоцінити у цьому плані європейський досвід. Важливою рисою європейського досвіду є інтеграційні тенденції, прагнення до зближення, узгодження різних підходів до розробки міжнародних стандартів освіти, що забезпечувало б взаємне визнання дипломів і присудження міжнародних відзнак [1, с. 162].

Сьогодні європейський вектор проголошений стратегічним пріоритетом цивілізаційного розвитку України. Так, у 2019 році Конституцію України було доповнено нормами про «європейську ідентичність Українського народу», і «незворотність європейського та євроатлантичного вибору України», а політика з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі визнана важливим завданням діяльності національного парламенту, Президента України та уряду. Зі спрямуванням курсу розвитку України на європейський вибір морально-правова культура українського суспільства зазнає певних змін у процесі сприйняття універсальних цінностей ЄС як ідейної засади євроінтеграції [2, с. 12].

На нинішньому етапі розвитку демократії в Україні прагнення українського народу до європейських стандартів організації суспільства, новий підхід до виховання загальної правової культури, розвиток почуття відповідальності, справедливості у забезпеченні верховенства права, правовий захист мають особливе значення. Пріоритетний напрям удосконалення внутрішнього законодавства з урахуванням політики європейської інтеграції нашої держави полягає в наближенні його до європейських норм і стандартів.

Правова культура є частиною загальної культури і формує цінності, які стосуються захисту прав і свобод суспільства. Вона охоплює вимоги й ефективність правових норм, якісне право, юридичну освіту, правові методи та практику, добровільну прихильність до прав і свобод громадян. Правова культура суспільства складається з правової культури особистості, тобто всіх його членів. Їх взаємозалежність прямо пропорційна: чим більше юридично освічених громадян, тим вища правова культура держави загалом.

Правова культура особистості як складова правової культури суспільства виражає ступінь і характер розвитку соціуму і в деякій мірі гарантує соціалізацію особистості і законну діяльність громадян. Правова культура передбачає наявність декількох елементів: захист основних прав і свобод людини, якість суспільства, правовий захист, упровадження у громадське й державне життя принципів верховенства закону, рівень правосвідомості окремих громадян і посадових осіб, представників влади. Останній охоплює правові цінності, визначає рівень демократії та дотримання верховенства закону, регулює відносини з громадськістю [3, с. 219].

Значущість проєвропейських перетворень у правовій системі України пришвидшує динаміку трансформації правової культури широких верств населення України. У зв'язку з цим доцільним є виокремлення базових умов прискорення трансформації правової культури суспільства в аспекті активізації європейської інтеграції України. Важливою умовою трансформації правової культури населення України в аспекті прискорення євроінтеграції є сприйняття суспільством універсальних цінностей ЄС як ідейної засади європейської інтеграції. Наддержавна система права ЄС базується на уніфікованих положеннях про спільні ідейні засади розвитку і функціонування правових систем держав-членів альянсу. У правничій термінології такі ідейні засади отримали назву «універсальні цінності ЄС». Універсальний характер таких цінностей обумовлений тим, що їх зміст знайшов юридичне закріплення на наддержавному рівні у правових актах ЄС. Так, ст. 2 Розділу I Договору про Європейський Союз (Маастрихтського договору) від 07.02.1992 р. проголошує, що універсальними цінностями ЄС є: людська гідність, свобода, демократичний державний устрій, рівність перед законом, правова держава, права людини, права осіб, що належать до національних, релігійних та інших категорій меншин. Зазначені цінності закріплено у багатьох положеннях Угоди про асоціацію, а їх дотримання українською стороною є запорукою зближення ЄС з Україною і залучення нашої держави до участі в європейських політиках.

Поступова, але цілеспрямована політика держави щодо втілення універсальних цінностей ЄС сприяє їх засвоєнню населенням України на

ментальному рівні. Представники сфери державного управління і правники у зазначеному контексті є первинними суб'єктами, які сприймають такі цінності, керуються ними у своїй професійній діяльності і відчують відповідну результативність. Підтвердженням цього є позитивний досвід імплементації практики Європейського суду з прав людини в національне українське законодавство, що дозволило практично посилити вже створений механізм захисту прав людини відповідно до стандартів і норм ЄС, а також наблизити українську правову систему до європейської [4, с. 14].

Слід зауважити, що при правовій акультурації відбувається запозичення окремих правових принципів, ідей, елементів юридичної техніки та ін., причому різними шляхами: на рівні законодавства чи судової практики, через укладання договорів чи у процесі наукової діяльності. В умовах правової глобалізації така фрагментарна правова акультурація є явищем природним і здатна суттєво сприяти модернізації правової системи. Щоправда, тут слід наголосити на необхідності критичного підходу до процесу запозичення. З цими міркуваннями ми повністю погоджуємось, оскільки запозичення у праві повинно мати певні межі, які, визначаються необхідністю збереження самобутності національної правової культури. Зовнішні привнесення в національну правову культуру будь-яких елементів, які не узгоджуються з національним правовим менталітетом, може спричинити негативні наслідки: внутрішні суперечності, загрозу для системності правової культури, її дисфункції тощо [1, с. 164].

У правовій державі велика увага приділяється також правовій культурі суспільства. Це означає усвідомлення громадянами важливості закону, дотримання його положень та поваги до прав і свобод інших осіб, а розвиток правової культури сприяє підтримці правової держави, формуванню правової свідомості громадян та зміцненню довіри до владних інституцій. Концепція правової держави визначається як система, в якій діяльність державних інститутів, а також поведінка громадян регулюється законом. Значення правової держави як основи суспільного розвитку та стабільності важко переоцінити. По-перше, правова держава забезпечує правовий порядок, що є важливою передумовою для ефективної діяльності суспільства. Вона створює умови для розвитку економіки, інвестицій та підприємництва, оскільки бізнес може функціонувати ефективно лише в стабільному правовому середовищі, де гарантується додержання договорів та захист прав власності. По-друге, правова держава забезпечує захист прав і свобод громадян. Вона гарантує незалежність суду, право на справедливий судовий процес та реалізацію інших конституційних прав громадян, своєю чергою це сприяє підтримці прав людини та формуванню демократичного суспільства. По-третє, правова держава є передумовою для розвитку громадянського суспільства, що сприяє активній участі громадян у політичному житті, розвитку громадських інституцій та формуванню громадянської свідомості [5, с. 87].

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що величезний вплив на формування правової культури має законна правозастосовна і правоохоронна діяльність держави, а також ефективна робота державного апарату.

Найважливішими завданнями в процесі формування правової культури виступають становлення позитивного ставлення до права, закону, володіння громадянами знаннями в області своїх прав і обов'язків. Таким чином, необхідна цілеспрямована робота державних і громадських організацій, освітніх установ вищої професійної юридичної освіти, всієї наукової і педагогічної спільноти, законодавчої і виконавчої влади на місцях по дослідженню та конструюванню умов, що забезпечують виховання правової культури майбутніх правників [1, с. 164].

Отже, аналіз формування правової культури в Україні в умовах євроінтеграції доводить, що підвищення рівня правової обізнаності, зміцнення поваги до закону та розвиток відповідального ставлення до прав людини є необхідною передумовою для сталого демократичного розвитку держави. Системне впровадження європейських підходів до правового виховання, правозастосування та інституційної доброчесності забезпечує реальне, а не декларативне утвердження прав і свобод, сприяє прозорості влади та ефективному механізму їх захисту. Високий рівень правової культури формує середовище, у якому права людини стають практичною цінністю та отримують надійні гарантії як у діяльності органів правопорядку, так і в повсякденному житті громадян.

Список використаних джерел:

1. Вербовенко В.В. Правова культура юриста в умовах євроінтеграції. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики*. 2025. С. 162-165. URL: http://onma.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/4.-Zbirnyk_H_stud_konferentsiyi_28_lystopada_2024.pdf#page=162 (дата звернення: 20.11.2025).
2. Козловець М.А. Трансформація морально-правової культури в контексті глобалізаційних змін. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. С. 1-22. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/45051/1/1.pdf> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Ювсечко Я. Роль правової освіти у формуванні правової культури громадян України в контексті євроінтеграції. *European perspective: міждисциплінарний дискурс у контексті сучасних викликів і можливостей*. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. С. 219-223. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23942/1/219-223.pdf> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Передерій О. Умови прискорення трансформації правової культури населення України в аспекті європейської інтеграції. 2022. С. 14-16. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1af7a14d-c80c-4b9a-8d11-931fd9e4430e/content#page=16> (дата звернення: 20.11.2025).
5. Крусян Р.А. Правова держава в контексті європейської інтеграції: забезпечення прав людини та основних свобод. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2024. С. 83-93.